

ירוששת מרתה גראהם

הקפיצות, הכיוונים, השימוש בתפאורה והתלבושות לא התאחו גם אחרי שעות על שעות של עבודה. המרכיבים לא נדבוקו. התזמורת – בניצוחו של גארי ברתיני – חזרה וניגנה את הקטעים שוב ושוב. נתן מישורי חזר והשמיע את המוסיקה בפסנתר. ולפתע, כמו בנס, כאילו למגעו של מטה-קסם, הפך הכל למקשה אחת של תיאטרון טוטאלי, לגוף נושם. לידה – נחל, ים, רות, אור.

עדיין אני זוכר את ההתרגשות שאחזה בכלנו. הבכורה העולמית של "יהודית" התקיימה באולם "הבימה". בתכניה נדפס: מוסיקה: מרדכי סתר; תפאורה: דני קרון; תלבושות: מרתה גראהם; תאורה: ג'ין רוזנטאל. וזכרתי, איך שנים מעטות לפני כן התפלחתי לאותו אולם ממש, כדי לראות את להקתה של גראהם, שעה שהגיעה לסיור מופעים בישראל. כמוכן שלא חלמתי אז, שפחות מעשר שנים מאוחר יותר אצור עבודה תפאורה ואעבוד איתה.

בשעת הבכורה של "יהודית" הקהל מחא כפיים בהתלהבות. רק עיתונאי אחד שעמד לפני צעק "בוז!". אבל קולו נבלע בתוך קריאות ההתלהבות ומחיאיות הכפיים.

כשיצאתי, שאלו אותי ידידים: ומה אתה עשית? האם היא לא נתנה לך "הוראות מדוייקות"? כי הכל נראה כל כך שלה והיא השתמשה בכל רמז בתפאורה, בכל צורה, צליל ומקצב. "אני גנבת,

לחוש את המבנים ברגליה ממש. ואני חששתי, שלא תפצע חס וחלילה את רגליה היחפות במסמר או קיסם.

ושעה שהריקוד שלה על אודות יהודית והולופרנס הבשיל, היא שלחה את "הסיפור" למרדכי סתר ולי ומיד פינקה אותנו במשלוחי מתנות של ספרי-אמנות, חפצים, פיסלונים לוריסטון, רמחים עתיקים וראשי-חץ, מהם שאפה את השראתה. היא חזרה והדגישה במכתביה "תעשה מה שיעלה על רוחך, ואני אשתמש בזה".

וזה היה קשה לי, לא פחות מהעובדה, שהמעצב הקבוע שלה היה איסאמו נוגוצ'י. איזה לחץ, איזו תחרות חסרת כל סיכוי!

והנה כאן, בנגריה של שמן בתל-אביב, היא רוקדת מרוב התלהבות יחפה על חלקי תפאורה, הפזורים בין הדיקטים ולוחות העץ.

העמידו את התפאורה באולם החזרות של "ענבל". ואני פחדתי להיות נוכח במפגש הראשון בין רקדניה לתפאורה שלי. אני מציץ לאולם ולהפתעתי הרקדנים מתחברים עם התפאורות, כאילו אלה נגזרו לפי מידותיהם.

הסגנון והנסיון הגראהמי הפכו את המבנים הפיסוליים שלי לחלק בלתי נפרד מהתנועה ומהגוף. המפגש בין הסטאטי לדינאמי היה מדהים.

תפאורת

דני קרון, פסל ותפאורן בעל שם בינלאומי, על עבודתו כמעצב של מרתה גראהם

מאת דני קרון

זכות גדולה נתגלגלה לידי, לתכנן ולעצב תפאורות לאחת מגאוני היצירה של המאה העשרים, לרקדנית והכוריאוגרפית מרתה גראהם. במשך השנים עיצבתי עבורה וללהקתה שלוש תפאורות ועוד אחת ליצירה שהיא בנתה על להקת "בת-שבע", ("החלום"), שהיא לבסוף אסרה את ביצועה. כך נחשפתי ליצירתה וליכולתה לצקת את רעיונותיה לתוך המוסיקה, התפאורה והתאורה, ולהפוך את המפגש הזה בכוח התנועה של רקדניה ליצירת תיאטרון טוטאלי; למקשה אחת, ליצירה שכל חלקיה נעשים לגוף אחד, של מסר, לחוויה אמנותית.

חוויה כזאת עברנו, המלחין מרדכי סתר ואני, בעת החזרות על המחול "סיפור יהודית" שנערכו על בימת תיאטרון "הבימה" בתל-אביב. במשך שעות ארוכות ומעייפות ישבנו וצפינו בהתלבטויותיה של הגברת הגדולה של המחול ורקדניה בדיאלוג יצירתי מרתק ומזיע.

התנועות חזרו וחזרו עד לעייפה, כי הצעדים,

אני אוהבת לגנוב, אבל רק את הטוב ביותר!" – היא אמרה לי פעם.

בשנת 1960 התקיימה באולם "אהל-שם" פרמיירה של "תיאטרון מחול ענבל". התפאורה ל"מגילת רות" של שרה לוי-תנאי (למוסיקה מאת עובדיה טוביה) היתה התפאורה השניה שעיצבתי עבור תיאטרון מקצועי והראשונה למחול. ואני מאחורי הקלעים, נרגש ומאוזב מתפעול התפאורה. בעיני היה הכל גרוע. ידעתי שמרתה הגדולה ישבה ליד הברונית בת-שבע דה רוטשילד באולם והצטערתי, שהדברים לא זרמו כפי שרציתי.

עד שלפתע מגיעה האשה הקטנה, מרתה הגדולה, אל מאחורי הקלעים, מברכת אותי, ואני מתגונן והיא אומרת לי: "עשית תיאטרון גדול. ואני רוצה יום אחד לרקוד בתיאטרון שלך". "אני אומרת לך!" – היא חזרה ואמרה, כשראתה שאני מטיל ספק בכנות בדבריה. "האני אומרת" שלה היה כל כך סמכותי.

זו באמת לא היתה אמירה של סתם. כי מקץ פחות משנתיים אחרי אותה בכורה של "מגילת רות" היא הגיעה ישר משדה-התעופה לבית-המלאכה של "שמן", בונה התפאורות הותיק, שהיה אז בצפון תל-אביב, ב"מגרשי התערוכה", חלצה את נעליה והחלה לרקוד יחפה על גבי חלקי התפאורה שלי, שניבנו שם. מסתבר, שהמודלים, מאות הרישומים והתצלומים ששלחתי לה במהלך העבודה לא נתנו לה מושג מלא על התפאורה. היא רצתה

התפאורה השניה שמרתה הזמינה אצלי נועדה ליצירה שלה "Part Real - Part Dream". את התפאורה למחול זה בנינו בתל-אביב ושלחנו מוכנה לניו-יורק. גם הפעם חזר התהליך על עצמו.

היא שלחה את "הסיפור" של הריקוד לסתר ואלי ובעקבותיו הגיעו הספרים והחפצים. הפעם מיניאטורות ותכשיטים הודיים. "תעשה מה שעולה על רוחך, כל מה שרצית לעשות ולא עשית" – היא כתבה לי. ואני זקוק למסגרות, לגבולות, למגבלות, כדי לצאת מהן ולפרוץ אותן.

שוב מודלים, מאות רישומים נשלחים אליה, ומכתבים וטלפונים. היא מעודדת אותי ולבסוף מזמינה אותי לחזרות האחרונות ולפרמיירה בניו-יורק, בברודוויי. היא התגברה על החוקים הקשים, המגבילים בארה"ב הזמנת יוצרים שאינם חברי איגוד המעצבים האמריקני, ושמי מופיע בתכניה ועל הפלקטים.

הבכורה של הריקוד, ומרתה עולה על הבימה, לקידה. והיא כבר אינה באותו כושר שידענו. היא מעבירה חלק מתפקידיה לרקדניות צעירות ממנה. היא אהבה את יצירותיה ומקנאה ברקדניות שנתנה להם את תפקידיה, שהפכו מכבר לקלאסיקה של המחול המודרני.

היא יושבת באולם החשוך, מכורבלת במעיל פרווה. אתל וינטר רוקדת את תפקידה –

Pioneer Woman ב"אביב בהרי האפאלאצ'ים"

(למוסיקה מאת ארון קופלנד, בתפאורה של נאגוצ'י) הנפלא. מרתה בורחת לחדר-האיפור, ונגד רצונה פוגשת באתל. "מרתה, יש לך הערות?" - שואלת וינטר. "היית טובה, למרות שזה מכאיב לי." - משיבה מרתה, נעלמת בחדרה ומשיכה את כאבה בבקבוק ויסקי.

בפרמיירה של המחול החדש, Part Real - Part Dream, היא מגבילה את תנועותיה לאפשרויותיה המצומצמות [בשל אילוצי הגיל]. הקהל יוצא מכליו, מריע לה, עומד על רגליו. היא מוקפת בחנופה, בהערצה ובאהבה. כל כך הרבה שנים סבלה, כשרק קומץ קטן של מאמינים היו באים להופעותיה והיום, מאוחר במקצת, האולמות מלאים, מעניקים לה אותות כבוד והיא אמנית לאומית, בינלאומית!

ז'אן קוקטו כתב פעם: "פיקאסו באמנות הפלסטית, סטראבינסקי במוסיקה, גראהם במחול - אלה שלושת הדמויות של אמנות המאה ה-20".

בשנת 1973 היא שוב הזמינה אותי לעצב עבורה תפאורה. הפעם למחול ושמו "Holy Jungle". ובאותה העונה, בברודוויי, היא עשתה רטרוספקטיבה של יצירותיה. זאת היתה חוויה בלתי נשכחת. יכולת לתאר לעצמך, איך נראו ריקודים אלה, שעה שהיא עצמה הופיעה בהם. כי היא יצרה אותם בשביל עצמה, לפי אופיה

וגיזרתה, על פי יכולתה שלה, כשהיא גם מעצבת את הלבוש והתופרת הכושית שלה יושבת מאחורי הקלעים ותוך כדי הריקוד מוסיפה, מתקנת ומשנה את התלבושות. אפשר כמובן לספר עוד ועוד. אין לי ספק, שהעבודה עם מרתה גראהם היתה החוויה הגדולה ביותר שלי בתיאטרון - אם כי לא תמיד היתה זו חוויה נעימה ומחמיאה.

"פיקאסו באמנות הפלסטית, סטראבינסקי במוסיקה, גראהם במחול." - ז'אן קוקטו

צריך יהיה יום אחד לספר איך עזרה בהקמת להקת "בת-שבע". יום לפני הבכורה, בדצמבר שנת 1964, בסטודיו של מיה ארבאטובה, כשלידה בת-שבע דה רוטשילד, גארי ברתני, רנה גלוק, פרנסואה שפירא [המנכ"ל הראשון של "בת-שבע"] ואני. חזרה אחרונה לפני שלראשונה בחייה, להקה שאינה להקתה שלה, תבצע את יצירותיה. ולתאר את הלילה הארוך של החזרה הגנראלית בקולנוע בהרצליה. היה לה, למרתה, קשה לקבל את העובדה, שלהקה אחרת רוקדת את "הרודיאד", את "אל תוך המבוך", כשם שקשה היה לה להשלים עם הידידות שנוצרה בין ידידתה בת-שבע דה

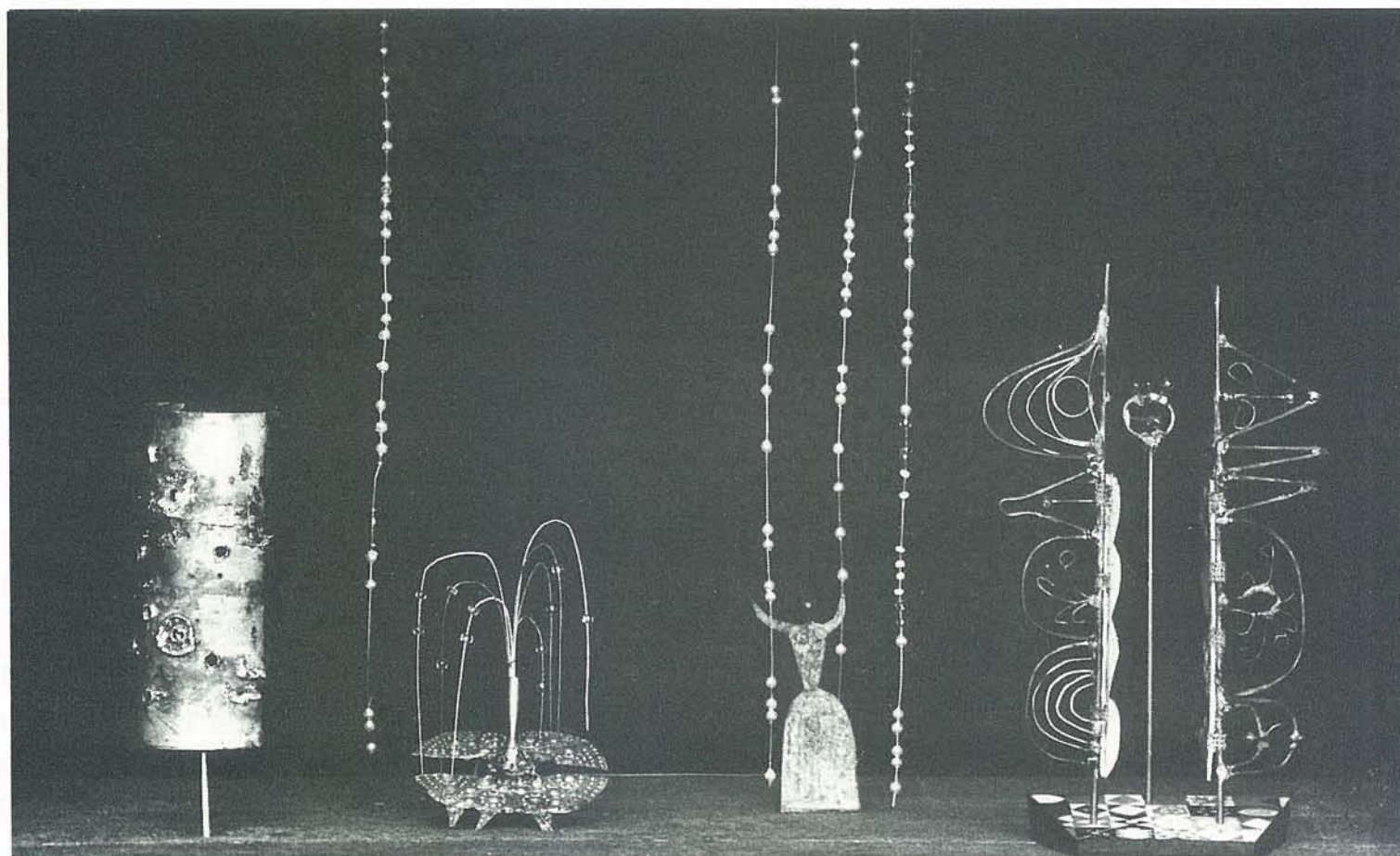
רוטשילד וז'נט אורדמן. נחוץ יהיה יום אחד לספר את כל אלה, למי שאינו יודע שיש עבר, שיש היסטוריה, שיש שורשים למחול העכשווי הישראלי ואיך נבנה הקהל למחול בארץ.

לפני 35 שנים בלבד יצאה מרתה באגרוף קפוץ מול הקהל בפירנצה, איטליה, ששרק ורקע ברגליו וצעק בוז, כשהופיעה עם להקתה שם במסגרת מופעי ה-Maggio Musicale. כעשרים שנה אחר כך היא שוב הוזמנה לפירנצה, הפעם במין מחווה ובקשת מחילה - על אותה בימה עצמה. הפעם הכל קיבלו אותה בתשואות רמות.

באמצע שנות ה-80 נוכחתי באולם בית-האופרה של פריז. בקודש הקודשים של הבאלט הקלאסי הופיעה להקתה של גראהם. בסיום המופע העלו את מרתה אל הבימה, ושר-התרבות של צרפת, ז'אק לאנג, העניק לה את אות לגיון-הכבוד. הקהל השמרני אינו מניח לה לרדת מן הבימה, אשה קטנה, זקנה, הנתמכת על ידי רקדניה. זו היתה גולת הכותרת.

אך היא המשיכה ליצור ולנהל את להקתה. היו שחשבו, שעליה להפסיק ולהשאיר את עברה לזכרונות ולאגדות. היא עשתה אחרת, כי רצתה "למות על הבימה" - וכך עשתה.

ל מ ר ת ה

תפאורה של דני קרון ל: "Part Real - Part Dream" של דני קרון